

Tác động của xung đột Nga - Ukraine đến châu Phi

Võ Minh Tập^(*)

Tóm tắt: Ngày 24/02/2022, Nga mở cuộc tấn công vào Ukraine. Sự kiện này đã phủ một bóng đen dài khắp châu Âu sang Bắc Mỹ và lan rộng ra phần còn lại của thế giới, trong đó có châu Phi. Cả Nga và Ukraine đều đã và đang là đối tác kinh tế, chính trị quan trọng của nhiều nước châu Phi, do đó xung đột Nga - Ukraine đều có những tác động trực tiếp hay gián tiếp đến châu Phi. Bài viết đi sâu phân tích những tác động của xung đột Nga - Ukraine đến chính trị, kinh tế và một số khía cạnh liên quan đối với các nước châu Phi trong ngắn hạn và dài hạn.

Từ khóa: Xung đột Nga - Ukraine, Địa chính trị, Quan hệ Nga - châu Phi

Abstract: *The Russian invasion into Ukraine on February 24, 2022 has casted a long shadow from Europe to North America and to the rest of the world, including Africa. Since both Russia and Ukraine have been major economic and political partners of African countries, the event has directly or indirectly hit Africa. The paper provides an in-depth analysis of both short-run and long-run effects of the conflict on politics, economy and relevant aspects of African countries.*

Keywords: Russian-Ukrainian Conflict, Geopolitics, Russia-Africa Relation

1. Mở đầu

Sự sụp đổ của Liên Xô (1991) đã dẫn đến sự ra đời Cộng đồng các quốc gia độc lập (CIS) cho đến cuộc khủng hoảng Ukraine (2014), sự xáo trộn ở khu vực Donbass, với hai nước cộng hòa tự xưng là Donetsk và Luhansk ra đời (ngày 21/02/2022). Xung đột Nga - Ukraine mới đây phản ánh nguồn gốc vấn đề địa chính trị phức tạp trong các mối quan hệ cộng đồng sắc tộc giữa Nga và Ukraine, xung đột lợi ích giữa Nga với Ukraine và giữa

Nga với phương Tây (Xem: Wilczewska, Sakwa, 2015; Kuzio & D'Anieri, 2018; Brzezinski, 2019; Kuzio, Zhuk and D'Anieri, 2022).

Việc Tổ chức Hiệp ước Bắc Đại Tây Dương (NATO) ngày càng mở rộng sang phía Đông châu Âu và sự xích lại gần nhau giữa Ukraine với Mỹ và NATO vào cuối năm 2021 khiến Nga nhận thấy không gian an ninh của mình có nguy cơ ngày càng bị thu hẹp, thậm chí đe dọa sự tồn tại của Nga với tư cách là một cường quốc. Tháng 12/2021, phía Nga đã gửi đề nghị cho Mỹ và NATO, trong đó nêu rõ các quan ngại nêu trên của mình (Xem: Diệu Thúy, Xuân

^(*) TS., Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh;
Email: vominhthapcm@gmail.com

Quý & Duy Tiến, 2022; Hoàng Anh Tuấn, 2022a). Đồng thời, Nga cũng triển khai một lực lượng quân đội lớn xung quanh Ukraine để phòng thủ. Tuy nhiên, đề nghị của Nga không được đáp ứng. Ngày 24/02/2022, bằng “Chiến dịch quân sự đặc biệt”, Nga đã bất ngờ tấn công khu vực miền Đông Ukraine, sau đó là toàn bộ lãnh thổ Ukraine. Khi xung đột Nga - Ukraine leo thang, Mỹ và phương Tây viện trợ ồ ạt các vũ khí hiện đại cho Ukraine nhằm trấn an đồng minh, kìm chân, răn đe và làm suy yếu quân đội Nga.

Nhận thấy chiến tranh càng kéo dài thì các bất lợi về mặt chính trị, ngoại giao, kinh tế và quân sự đối với các bên ngày càng tăng lên, đặc biệt đối với Nga, do đó ngày 27/02/2022 Tổng thống Nga V. Putin lần đầu tiên trong lịch sử đã kích hoạt chế độ cảnh báo đặc biệt của lực lượng răn đe hạt nhân, như một cảnh báo ngầm rằng Nga có thể sử dụng vũ khí hạt nhân nếu không đạt được các mục tiêu chính trị và quân sự của mình là trung lập hóa và phi quân sự hóa Ukraine.

Do quan điểm của các bên khác nhau và những quan ngại an ninh của Nga có phần bị xem nhẹ đã gây ra mối quan ngại đối với an ninh châu Âu và thế giới. Mỹ, Liên minh Châu Âu (EU), NATO và nhiều quốc gia trên thế giới đã phản nộ, chỉ trích, phản đối cuộc tấn công này, lên án Nga vi phạm Hiến chương Liên Hợp Quốc (UN) và luật pháp quốc tế, đồng thời tiến hành các biện pháp nhằm cô lập Nga về ngoại giao và kinh tế, tài chính. Ngày 25/02/2022, có 87 quốc gia đã bỏ phiếu tán thành Dự thảo Nghị quyết về Chấm dứt Khủng hoảng Ukraine của Hội đồng Bảo an Liên Hợp Quốc (UNSC), tuy nhiên do Nga - một trong 5 thành viên thường trực UNSC, phủ quyết nên dự

thảo này đã không được thông qua¹. Ngày 01/3/2022, Đại hội đồng Liên Hợp Quốc (UNGA) cũng triệu tập phiên họp khẩn cấp, với sự tham gia của 193 nước để kêu gọi chấm dứt xung đột, tôn trọng nguyên tắc Hiến chương UN. Đồng thời đã tóm tắt các tuyên bố, lập trường của đại diện các nước trong cuộc họp lần thứ 3 và 4 liên quan đến cuộc tấn công của Nga đối với Ukraine². Phía Nga và Ukraine cũng đã tiến hành hai vòng đàm phán để đi đến chấm dứt xung đột. Tuy nhiên, xung đột vẫn đang tiếp diễn.

Trong xung đột, tất cả các nước liên quan đều phải gánh chịu hệ quả ở các mức độ khác nhau, nhất là Nga và Ukraine. Sự tàn phá do xung đột này gây ra, cộng với các tác động do lệnh cấm vận ngặt nghèo của Mỹ và phương Tây đối với Nga sau cuộc tấn công đã khiến giá dầu neo cao, giá cả lương thực, thực phẩm cũng đồng loạt tăng, lạm phát leo thang khắp nơi... Tình trạng này sẽ đẩy lùi sự phát triển và hội nhập của cả hai nước hàng chục năm (Xem: Hoàng Anh Tuấn, 2022b). Trên bình diện khu vực và quốc tế, xung đột Nga - Ukraine có tác động nghiêm trọng ở các khía cạnh sau: (i) để có một nền hòa bình lâu dài và bền vững, châu Âu buộc phải thiết kế lại một cấu trúc an ninh khu

¹ Xem thêm: UN (2022), *Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto*, SC/14808 dated 25 February 2022, <https://www.un.org/press/en/2022/sc14808.doc.htm>, truy cập ngày 10/3/2022.

² Xem thêm: UN General Assembly (2022), *As Russian Federation's Invasion of Ukraine Creates New Global Era, Member States Must Take Sides, Choose between Peace, Aggression, General Assembly Hears*, GA/12406 dated 1 March 2022, Eleventh Emergency Special Session, 3rd & 4th meetings (AM & PM), <https://www.un.org/press/en/2022/ga12406.doc.htm>, truy cập ngày 10/3/2022.

vực mới, trong đó Mỹ, NATO và Nga đóng vai trò trụ cột; (ii) quan hệ giữa Nga với Mỹ và NATO sẽ bước vào giai đoạn căng thẳng mới tương tự như thời kỳ Chiến tranh Lạnh trước đây; (iii) sự lên ngôi của chính trị cường quyền, trong đó các nước lớn tìm cách mở rộng, củng cố phạm vi ảnh hưởng ở khu vực ngoại vi và theo chân nhau vẽ “lằn ranh đỏ” an ninh quốc gia; (iv) xu hướng xích lại gần nhau hơn giữa Nga và Trung Quốc; và (v) căng thẳng trong quan hệ với Nga đã phần nào giúp giảm nhiệt cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc trong giai đoạn ngắn và trung hạn (Xem: Hoàng Anh Tuấn, 2022a).

2. Tác động của xung đột Nga - Ukraine đến châu Phi

2.1. Lĩnh vực chính trị, ngoại giao và an ninh

Xung đột Nga - Ukraine đã tác động đan xen với những thách thức và cơ hội đối với tình hình chính trị châu Phi và mối quan hệ giữa các bên. Xung đột khiến các chính phủ khu vực châu Phi phải chịu áp lực ngoại giao để đứng về phía nào trong mâu thuẫn đang leo thang giữa Nga và các cường quốc phương Tây. Nhiều nhà lãnh đạo châu Phi đã lên tiếng, nghi ngại, thậm chí chỉ trích cuộc tấn công của Nga vào Ukraine.

Trước cuộc tấn công quy mô lớn của Nga vào Ukraine, châu Phi hiện có ba thành viên không thường trực của UNSC là Kenya, Ghana và Gabon đều đưa ra bình luận về quyết định của Nga tuyên bố các nước cộng hòa độc lập ở miền đông Ukraine (Theo: UN, 2022). Kenya, một cường quốc kinh tế ở Đông Phi đã đi xa hơn khi lên án Nga. Trong một bài phát biểu tại UNSC, Đại sứ Kenya tại UNSC, Martin Kimani, chỉ rõ: “Toàn vẹn lãnh thổ và chủ quyền của Ukraine bị vi phạm. Hiến chương UN tiếp

tục tàn lụi dưới sự tấn công không ngừng của kẻ mạnh” (Dẫn theo: BBC, 2022). Đại diện của Ghana bày tỏ lấy làm tiếc trước quyết định công nhận các nước cộng hòa (Donetsk và Lugansk) và lo ngại về cuộc xung đột hỗn hợp của Nga. Đại diện của Gabon cho biết đất nước của ông lo ngại một cuộc xâm lược sắp xảy ra vào Ukraine và nhấn mạnh tầm quan trọng của việc công nhận chủ quyền và toàn vẹn lãnh thổ của mọi quốc gia (Theo: UN, 2022). Sau cuộc tấn công của Nga vào Ukraine ngày 24/2/2022, Chính phủ Nam Phi tuy không chỉ trích nhưng đã thể hiện lập trường mạnh mẽ, kêu gọi Nga rút lực lượng của mình khỏi Ukraine theo Hiến chương UN và cho rằng các bên cần giải quyết bằng giải pháp hòa bình (Xem: “SA Calls for Russian Withdrawal from Ukraine”, <https://www.sanews.gov.za/south-africa/sa...>). Đây được cho là một đòn giáng mạnh vào Nga, bởi Nga coi Nam Phi là đồng minh quan trọng ở châu Phi. Hai quốc gia có mối quan hệ kinh tế chặt chẽ, cả hai đều là thành viên của BRICs (Brazil, Nga, Ấn Độ, Trung Quốc và Nam Phi)¹. Đại diện Liên minh Châu Phi (AU) cũng đã lên án hành động của Nga và kêu gọi ngừng bắn ngay lập tức. Đại sứ Kenya tại UNSC tiếp tục bày tỏ sự phản đối đối với hành động của Nga ở Ukraine².

Ngày 28/02/2022, Ukraine yêu cầu tổ chức một hội nghị khẩn cấp về tình hình

¹ Nam Phi có các khoản đầu tư vào Nga lên tới gần 80 tỷ Rand Nam Phi (5 tỷ USD; 3,7 tỷ bảng Anh), trong khi các khoản đầu tư của Nga vào Nam Phi đạt khoảng 23 tỷ Rand (Xem: Khumalo & Phillip de Wet, 2022).

² Trong 87 quốc gia đã bỏ phiếu tán thành Dự thảo Nghị quyết về Chấm dứt Khủng hoảng Ukraine của UNSC, có 7/54 quốc gia ở châu Phi là Kenya, Ghana, Gabon, Niger, Botswana, Liberia và Lesotho (Xem: Lawler, 2022).

nhân quyền bắt nguồn từ cuộc tấn công của Nga tại Hội đồng Nhân quyền Liên Hợp Quốc (UNHRC)¹, đã có số phiếu ủng hộ là 29 phiếu thuận, 5 phiếu chống và 13 phiếu trắng (5 quốc gia phản đối là Nga, Trung Quốc, Cuba, Venezuela và Eritrea; trong 29 nước ủng hộ có Benin, Cote d'Ivoire, Gambia, Libya và Malawi; trong 13 nước bỏ phiếu trắng có Cameroon, Gabon, Mauritania, Namibia, Senegal, Somalia và Sudan). Đến ngày 01/3/2022, tại kỳ họp của UNGA liên quan đến cuộc tấn công của Nga², đã có 12 nước châu Phi bày tỏ lập trường về vấn đề này, trong đó có 9 quốc gia chỉ trích (Ghana, Gabon, Cote d'Ivoire, Niger, Zambia, Nigeria, Mauritius, Malawi và Cape Verde) và 3 quốc gia trung lập (Nam Phi, Cộng hòa dân chủ Congo và Tunisia).

Ngày 07/4/2022, UNGA đã bỏ phiếu đề nghị trục xuất Nga khỏi UNHRC vì những vi phạm nhân quyền của nước này ở Ukraine. Số phiếu ủng hộ là 93, phản đối là 24, bỏ phiếu trắng là 58 và số còn lại không bỏ phiếu. Trong đó có 10/54 quốc gia châu Phi (Chad, Comoros, Cote d'Ivoire, DRC, Liberia, Libya, Malawi, Mauritius,

Seychelles và Sierra Leone) đã bỏ phiếu đề trục xuất Nga, 9 quốc gia (Algeria, Burundi, CAR, Congo, Eritrea, Ethiopia, Gabon, Mali và Zimbabwe) đã bỏ phiếu cùng với Nga trong nỗ lực làm thất bại nghị quyết, 24 quốc gia châu Phi bỏ phiếu trắng và 11 quốc gia không bỏ phiếu. Như vậy, gần một nửa số quốc gia thành viên của AU bỏ phiếu trắng hoặc không bỏ phiếu đối với các nghị quyết của UNGA lên án Nga tấn công Ukraine.

Cho đến nay, chưa thấy có quốc gia châu Phi nào bày tỏ ủng hộ sự can thiệp và tấn công của Nga vào Ukraine, kể cả Mali, Cộng hòa Trung Phi, Sudan và Mozambique, nơi các lực lượng Nga đang giúp chính phủ các nước này chống lại các cuộc nổi dậy của phiến quân hoặc các tay súng thánh chiến³.

Nhìn chung, xung đột Nga - Ukraine đã khiến nhiều nhà lãnh đạo châu Phi rơi vào tình thế khó khăn và cố gắng tạo lập vị trí trung lập, có thể liên quan đến các cân nhắc về an ninh, kinh tế và chính trị rộng lớn hơn. Điều đó cũng cho thấy, chính phủ các nước khu vực châu Phi đã thể hiện sự quan tâm ngày càng tăng trong việc xây dựng mối quan hệ với cả phương Tây cũng như phương Đông nhằm đa dạng hóa các lựa chọn thương mại, đầu tư và viện trợ. Có rất ít mối quan tâm đến việc quay trở lại thời kỳ mà các nhà lãnh đạo châu Phi cần thể hiện lòng trung thành với một cường

¹ Xem thêm: UNHRC (2022), "Human rights council opens forty-ninth session, decides to hold an urgent debate on situation in Ukraine", *UN Human Rights Council* dated 28 Feb 2022, <https://reliefweb.int/report/ukraine/human-rights-council-opens-forty-ninth-session-decides-hold-urgent-debate-situation>, truy cập ngày 01/3/2022.

² Xem thêm: UN General Assembly (2022), *As Russian Federation's Invasion of Ukraine Creates New Global Era, Member States Must Take Sides, Choose between Peace, Aggression, General Assembly Hears*, GA/12406 dated 1 MARCH 2022, ELEVENTH EMERGENCY SPECIAL SESSION, 3RD & 4TH MEETINGS (AM & PM), <https://www.un.org/press/en/2022/ga12406.doc.htm>, truy cập ngày 10/3/2022.

³ Xem: UN General Assembly (2022), *General Assembly Adopts Text to Suspend Russian Federation from Human Rights Council, Continuing Emergency Special Session on Humanitarian Crisis in Ukraine*, GA/12414 dated 7 APRIL 2022, ELEVENTH EMERGENCY SPECIAL SESSION, 3RD & 4TH MEETINGS (AM & PM), <https://www.un.org/press/en/2022/ga12414.doc.htm>, truy cập ngày 10/4/2022.

quốc như thời Chiến tranh Lạnh. Tuy nhiên, nhiều chuyên gia cho rằng trước cuộc tấn công của Nga vào Ukraine, câu hỏi quan trọng đặt ra là các chính phủ khu vực châu Phi sẽ duy trì mối quan hệ của họ với các đối tác bên ngoài đa dạng ra sao khi bối cảnh địa chính trị thay đổi đáng kể.

Bên cạnh đó, các chuyên gia cho rằng, xung đột Nga - Ukraine không chỉ tạo ra sự phân tâm lâu dài và sự chú ý đến các mục tiêu phát triển bền vững châu Phi, cũng như có nguy cơ làm gián đoạn viện trợ, mà còn cả hỗ trợ quân sự và hoạt động gìn giữ hòa bình trên lục địa, khi xung đột Nga - Ukraine trở thành tâm điểm đối với UN, các nước phương Tây và các nước lớn châu Á. Mỹ, EU, Nhật Bản, Trung Quốc, Ấn Độ, kể cả Nga đã và đang là đối tác kinh tế (thương mại, viện trợ và đầu tư), quân sự và tham gia hoạt động gìn giữ hòa bình ở châu Phi. Do đó, xung đột Nga - Ukraine sẽ gây trở ngại lớn cho mục tiêu phát triển kinh tế và đảm bảo hòa bình, an ninh ở châu Phi.

Đánh giá về ảnh hưởng của xung đột Nga - Ukraine đối với tình hình an ninh ở châu Phi, ông Pauline Bax, Phó Giám đốc Nhóm Khủng hoảng Quốc tế ở Johannesburg cho rằng: “Sẽ có rất nhiều sự chú ý tập trung vào các cuộc xung đột khá cấp bách ở châu Phi, chẳng hạn như Sahel, xung đột ở Mozambique và Ethiopia. Cuộc khủng hoảng Ukraine đã làm trầm trọng thêm các cuộc khủng hoảng khác ở châu Phi” (Rédaction Africanews, 2022). Việc này là không thể tránh khỏi, khi một số nước thuộc khối NATO giảm bớt quân số tham gia gìn giữ hòa bình ở châu Phi để hỗ trợ cho Ukraine. Về phía Nga, Tổ chức lính đánh thuê tư nhân của Nga, Wagner Group (vốn có quan hệ mật thiết với Tổng thống Putin, đã và đang tích cực tham gia giải

quyết xung đột ở nhiều nước châu Phi, bao gồm cả Cộng hòa Trung Phi) đã rút khỏi châu Phi để đến Đông Âu (liên quan đến cuộc xung đột với Ukraine) từ cuối tháng 01/2022.

Tuy nhiên, xung đột Nga - Ukraine cũng có khả năng mang lại cơ hội cho châu Phi. Hiện nay, các nước châu Phi chiếm ¼ số thành viên trong UN và có một số quốc gia là thành viên quan trọng trong các tổ chức của UN. Do đó, vị thế và tiếng nói của châu Phi ngày càng được nâng cao trong các diễn đàn đa phương. Trong trường hợp nắm bắt cơ hội từ xung đột Nga - Ukraine, các nhà lãnh đạo của các quốc gia châu Phi có thể kêu gọi thay đổi cấu trúc quyền lực toàn cầu, đặc biệt là tại UN. Đây là cơ hội để chứng tỏ rằng hệ thống của UN không hiệu quả nếu kẻ xâm lược là một trong những thành viên thường trực của UNSC. Đây cũng là thời điểm thuận lợi để các nước châu Phi lên tiếng về sự thay đổi của hệ thống quan hệ quốc tế và phân bổ lại quyền lực toàn cầu hiện nay và trong tương lai.

Tác động của xung đột Nga - Ukraine đối với thái độ chính trị của các nhà lãnh đạo các quốc gia châu Phi được đề cập ở trên chắc chắn sẽ ảnh hưởng đến mối quan hệ Nga - châu Phi sau đó. Có sự khác biệt rất rõ về thái độ của các nước châu Phi trong mối quan hệ của họ với Nga và Trung Quốc. Trong khi Trung Quốc có nhiều vấn đề mang tính nhạy cảm hay còn gọi là “lấn ranh đỏ” đối với họ như Đài Loan, Tây Tạng, Hongkong, Tân Cương, biển Đông (được Trung Quốc cho là lợi ích cốt lõi) đều bị thế giới lên án, chỉ trích thì các nước châu Phi lại tỏ ra ủng hộ Trung Quốc về các vấn đề trên. Ngược lại, thái độ chỉ trích cuộc tấn công của Nga vào Ukraine được thể hiện rõ ràng ở nhiều nhà lãnh đạo châu Phi. Điều này chứng tỏ vị thế, vai trò

của Nga và Trung Quốc trong mối quan hệ với châu Phi có sự khác biệt lớn. Do đó, chắc chắn chính quyền Putin sẽ có sự đánh giá lại mối quan hệ với châu Phi khi xung đột Nga - Ukraine kết thúc. Việc cả Nga và châu Phi dự kiến sẽ tổ chức Hội nghị thượng đỉnh Nga - Phi lần thứ hai tại St. Petersburg vào tháng 11/2022 (lần thứ nhất tại Sochi vào tháng 10/2019) sẽ có sự thay đổi lớn. Các nước châu Phi cũng sẽ có thời gian để chuẩn bị cho sự kiện này và sẵn sàng cho sự thay đổi trong mối quan hệ Nga - châu Phi sắp tới.

2.2. Lĩnh vực kinh tế

Trong khi nền kinh tế toàn cầu vẫn chưa hồi phục do cú sốc của đại dịch Covid-19, xung đột Nga - Ukraine đã gây hậu quả nghiêm trọng cho mỗi nước và phần còn lại của thế giới. Với sự hiện diện của Nga ở châu Phi ngày càng gia tăng trong gần hai thập kỷ qua (Xem: Võ Minh Tập, 2020) và sự liên kết kinh tế, an ninh năng lượng giữa nhiều nước châu Phi với Nga và Ukraine, cuộc xung đột đã tác động tích cực và tiêu cực đối với châu Phi trong ngắn hạn, cũng như dài hạn.

Đối với vấn đề an ninh lương thực, cả Nga và Ukraine đều đóng một vai trò quan trọng trong thị trường nông sản thế giới và nhiều nước châu Phi. Theo Hội đồng ngũ cốc quốc tế (IGC), Nga sản xuất khoảng 10% lúa mì toàn cầu, trong khi Ukraine chiếm 4% và cả hai con số đó gần bằng tổng sản lượng lúa mì của EU (Theo: *The Citizen*, 2022). Kể từ năm 2020, cả Nga và Ukraine là một trong những động lực chính làm tăng giá lương thực toàn cầu. Hai quốc gia này chiếm gần 30% xuất khẩu lúa mì toàn cầu vào năm 2020. Cùng năm, các nước châu Phi nhập khẩu các sản phẩm nông nghiệp trị giá 4 tỷ USD từ Nga, trong đó phần lớn là lúa mì (90%) và dầu hướng

duong (6%). Trong khi các nước này nhập khẩu 2,9 tỷ USD từ Ukraine, trong đó có khoảng 48% lúa mì, 31% ngô, phần còn lại bao gồm dầu hướng duong, lúa mạch và đậu nành. Các quốc gia nhập khẩu hàng đầu là Ai Cập, chiếm gần một nửa lượng nhập khẩu, tiếp theo là Sudan, Nigeria, Tanzania, Algeria, Kenya và Nam Phi (Theo: *The Citizen*, 2022; Resnick, 2022). Do đó, xung đột Nga - Ukraine kéo dài sẽ làm gián đoạn cả hoạt động sản xuất và buôn bán ngũ cốc ở các nước này, mặc nhiên dẫn đến kết quả là tất cả những nước phụ thuộc vào các nguồn cung cấp ngũ cốc này sẽ phải vật lộn với giá cả tăng cao hơn, điều này sẽ dẫn đến lạm phát lương thực nghiêm trọng. Đặc biệt, ở các nước Bắc Phi (vốn đã bị ảnh hưởng lớn bởi đại dịch Covid-19) theo truyền thống nhập khẩu phần lớn lúa mì từ Nga và Ukraine, xung đột Nga - Ukraine đã dẫn đến tình trạng các nước này càng thiếu hụt lúa mì, giá lúa mì cũng đắt hơn, do đó giá các sản phẩm từ lúa mì (như bánh mì) cao hơn. Điều này góp phần gây ra bất ổn chính trị ở Bắc Phi (Yee và Alami, 2022) và các quốc gia khác. Giá bánh mì đã từng là một động lực của bất ổn chính trị và kích hoạt “Mùa xuân Ả Rập” năm 2011. Các quốc gia Maghreb - Ai Cập, Tunisia, Morocco, Libya và Algeria, vốn phụ thuộc nhiều vào lúa mì có thể bị ảnh hưởng nặng nề nhất do nguồn cung bị thắt chặt và giá cả tăng. Hơn nữa, một số chuyên gia đã cảnh báo rằng cuộc xung đột kéo dài có thể khiến Nga áp thuế xuất khẩu đối với lúa mì của mình để cải thiện an ninh lương thực của nước này. Trước đó, khi Nga sáp nhập Crimea vào năm 2014, giá lúa mì đã tăng 25% trong hai tháng. Do căng thẳng hiện tại, tất cả các nhà xuất khẩu lúa mì lớn đều báo giá cao hơn (Faiola, 2022). Kenya cũng lo ngại rằng xung đột Nga - Ukraine và các

lệnh trừng phạt tài chính đối với Nga có thể ảnh hưởng lớn tới ngành chèo của nước này, vì Nga nằm trong số 5 nước tiêu thụ chèo nhiều nhất, đem đến cho Kenya một lượng lớn ngoại tệ.

Việc Nga chi 20 tỷ USD mỗi ngày cho xung đột Nga - Ukraine sẽ rất tốn kém nếu nó kéo dài và các hoạt động cấm vận của Mỹ và EU, sẽ kéo theo trao đổi thương mại với châu Phi giảm sút, bao gồm cả xuất khẩu vũ khí, thiết bị quân sự, đạn dược và vàng,... không đạt được mục tiêu kim ngạch thương mại hai bên là 40 tỷ USD trong bốn năm tới. Hoạt động viện trợ cũng có khả năng giảm (bao gồm viện trợ nhân đạo và xóa nợ). Các hoạt động đầu tư kinh tế liên quan đến quân sự và ngoại giao cũng giảm sút. Tuy nhiên, châu Phi cũng có cơ hội để xuất khẩu các mặt hàng nông sản, ngũ cốc, trái cây sang Nga, khi nước này bị phương Tây và nhiều nước cấm vận.

2.3. Lĩnh vực năng lượng

Trước khi xung đột nổ ra, những căng thẳng xung quanh chủ đề Nga và Ukraine đã gây chấn động thị trường năng lượng và hoạt động đầu tư thế giới. Giá dầu đã nhanh chóng vượt qua mốc 100 USD/thùng lần đầu tiên kể từ năm 2014, trong khi khí đốt của châu Âu tăng lên 62% (Holland và các cộng sự, 2022). Đứng ở góc nhìn của châu Phi, xung đột Nga - Ukraine có tác động hai mặt. Các nước châu Phi sẽ có cơ hội tăng trưởng thương mại năng lượng. Châu Âu vốn phụ thuộc nhiều vào Nga về năng lượng (với 40% khí đốt và 25% dầu lửa)¹, nhưng xung đột Nga - Ukraine

có thể làm cho nhu cầu đa dạng hóa nguồn cung năng lượng tăng lên, khiến châu Âu trở thành khách hàng tiềm năng cho khí đốt tự nhiên của châu Phi. Nhiều năm qua, các nước châu Phi đã có chiến lược sản xuất và dự trữ khí đốt để tăng xuất khẩu sang thị trường châu Âu như Tanzania, Senegal, Niger, Algeria và đặc biệt là các nước sản xuất dầu như Nigeria và Angola có thể sẽ được tăng doanh thu từ tình hình này. Bên cạnh khí đốt tự nhiên, thế giới cần Paladi để sản xuất thiết bị điện tử và ô tô, trong đó Nga là nhà sản xuất hàng đầu. Nam Phi là nhà sản xuất kim loại này lớn thứ hai thế giới và các lệnh trừng phạt đối với Nga có thể đẩy nước này lên vị trí hàng đầu (Ogunjuyigbe, 2022). Tuy nhiên, người dân châu Phi có thể bắt đầu chi nhiều tiền hơn cho phương tiện đi lại. Điều này sẽ ảnh hưởng đến giá của gòn như tất cả các sản phẩm khác. Chẳng hạn, Nigeria, quốc gia gòn đây đang phải đối mặt với cuộc khủng hoảng nhiên liệu, cũng đang phải chi trả rất nhiều cho các khoản trợ cấp xăng dầu và việc giữ cho giá nhiên liệu rẻ sẽ là trở ngại khi giá dầu cao (Ogunjuyigbe, 2021).

Việc giá nhiên liệu và năng lượng tăng mạnh do hệ quả của chiến tranh và khi doanh thu giảm, nhu cầu chi tiêu của chính phủ tăng lên, nguy cơ nợ nần tăng, dẫn đến nhiều quốc gia châu Phi sẽ không đủ nguồn tài chính để duy trì các chính sách phát triển kinh tế - xã hội đang triển khai và điều này rất cần sự giúp đỡ, hỗ trợ từ cộng đồng quốc tế.

¹ Ngày 04/3/2022, Nga tuyên bố dừng cung cấp khí đốt vô thời hạn cho Đức và Ba Lan qua đường ống Yamal, chạy từ Siberia, qua Bán đảo Yamal sang hai nước này. Đường ống Yamal là một trong bốn đường ống dẫn khí đốt từ Nga cấp cho EU và Thổ Nhĩ Kỳ và đường ống này chỉ chiếm có 15% tổng

khí đốt xuất khẩu của Nga sang EU. Hành động này của Nga nhằm để Tây Âu phải có nhượng bộ và đi vào đàm phán thực chất với Nga. Sử dụng còn bài khí đốt để mặc cả với EU, kể cả Mỹ (hiện chiếm trên 8% tổng nhập khẩu năng lượng từ Nga) trong vấn đề nói lỏng cấm vận đối với Nga trong thời gian tới (Xem: Goodman, 2022).

2.4. Lĩnh vực giáo dục

Xung đột Nga - Ukraine cũng ảnh hưởng đến khía cạnh khác như hợp tác giáo dục. Vì có mức học phí phải chăng và mối quan hệ với châu Phi có từ thời Liên Xô, Ukraine là điểm đến hàng đầu của sinh viên các quốc gia châu Phi, với hàng nghìn người đang theo học tại các trường đại học, đặc biệt là ngành y. Châu Phi chiếm hơn 20% sinh viên quốc tế của Ukraine, các quốc gia có nhiều sinh viên nhất ở Ukraine là Marocco (8.000), Nigeria (4.000) và Ai Cập (3.500) (Xem: Fröhlich, 2022). Sự an toàn của sinh viên và người dân châu Phi ở Ukraine là mối quan tâm hàng đầu của các chính phủ khu vực châu Phi. Hai tuần trước khi xảy ra xung đột, Chính phủ Marocco đã yêu cầu công dân nước mình rời khỏi Ukraine càng sớm càng tốt. Khoảng một tuần sau, người đứng đầu cộng đồng Ai Cập ở Ukraine, Ali Farouk, thông báo rằng các nhà chức trách Ukraine và Đại sứ quán Ai Cập đang phối hợp trao trả các sinh viên Ai Cập. Tuy nhiên, người Nigeria đã không trải qua mức độ khẩn trương tương tự. Vào thời điểm báo cáo, nhiều người Nigeria đang đi bộ đến biên giới của Ukraine khi các không gian bị đóng cửa khiến họ bị mắc kẹt trong nước. Công dân của một số quốc gia khác cũng cảm thấy khó khăn khi rời đi, bao gồm cả người Zimbabwe, những nước không có đại sứ quán ở Ukraine (Ogunjuyigbe, 2022).

Kết luận

Xung đột Nga - Ukraine đã phản ánh mâu thuẫn địa chính trị giữa hai bên và giữa Nga với phương Tây có nguồn gốc kể từ sau khi Liên Xô tan rã. Qua đó cho thấy, thực chất các chính sách mà Mỹ và các nước châu Âu áp dụng với cuộc xung đột này và các lệnh trừng phạt, cấm vận Nga là

làm tiền đề, chất xúc tác cho việc thực hiện ý đồ, mục tiêu lớn hơn trong chương trình nghị sự của giới chính trị cánh tả phương Tây nhằm kiểm soát thế giới và “vẽ lại” một trật tự thế giới mới. Qua cuộc xung đột và ý đồ của các nước lớn cho thấy, thế giới vẫn luôn bất ổn, vấn đề an ninh giữa các quốc gia và trên toàn cầu chưa được đảm bảo. Tương lai thế giới có thể vẫn còn xung đột và chiến tranh.

Mặc dù Nga đã đóng một vai trò ngày càng tăng trên lục địa châu Phi theo nhiều cách khác nhau cả về kinh tế, thương mại, viện trợ, quân sự và an ninh, nhưng tương lai của mối quan hệ lâu dài này sẽ bị thử thách bởi cuộc khủng hoảng hiện tại giữa Nga và Ukraine. Xung đột Nga - Ukraine đã tác động sâu sắc đến tình hình kinh tế, chính trị, an ninh và nhận thức tư tưởng của các nhà lãnh đạo châu Phi ở cấp độ ngắn hạn và dài hạn, có những thách thức và cơ hội đan xen. Sau xung đột Nga - Ukraine, cùng với các lệnh trừng phạt quốc tế và quan hệ với Mỹ, EU chắc chắn xấu đi, đối mặt với nguy cơ bị cô lập, Nga sẽ tìm kiếm các đồng minh mới, gia tăng ảnh hưởng toàn cầu và phần còn lại của thế giới là châu Phi có thể sẽ giúp Moscow thắng lợi trên mặt trận ngoại giao và liên kết các mối quan hệ □

Tài liệu tham khảo

1. BBC (2022), “Ukraine crisis and Africa: The effects on oil, students, and bread”, *The BBC* dated 24 February 2022, <https://www.yahoo.com/video/ukraine-crisis-africa-effects-oil-173743364.html>, truy cập ngày 25/02/2022.
2. Brzezinski, Z. (2019), *Bàn cờ lớn - Vị thế đứng đầu và những đòi hỏi địa chiến lược đối với Hoa Kỳ*, Nguyễn Thanh Xuân dịch, Nxb. Hội Nhà văn, Hà Nội.

3. Faiola, Anthony (2022), “An invasion of Ukraine could drive up global food prices and spark unrest far from the front lines”, *The Washington Post* dated 28 January 2022, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/01/28/ukraine-grain-exports-russia-threat/>, truy cập ngày 28/02/2022.
4. Fröhlich, Silja (2022), “Thousands of African students are stuck in Ukraine”, *Deutsche Welle* dated 24 February 2022, <https://www.dw.com/en/thousands-of-african-students-are-stuck-in-ukraine/a-60902104>, truy cập ngày 08/3/2022.
5. Goodman, David (2022), “Russia’s Yamal-Europe westbound gas pipeline flows stopped on Friday”, *Reuters* dated 4 March 2022, <https://www.reuters.com/business/energy/russias-yamal-europe-westbound-gas-pipeline-flows-stopped-friday-2022-03-04/>, truy cập ngày 24/5/2022.
6. Holland, B., Johnson, S., Rush, J., Wong, A. and Orlik, T. (2022), “How war in Ukraine threatens the world’s economic recovery”, *The Bloomberg* dated 25 February 2022, <https://www.bloomberg.com/news/features/2022-02-25/war-in-ukraine-how-the-ukraine-russia-conflict-could-impact-the-global-economy>, truy cập ngày 01/3/2022.
7. Khumalo, Amanda & Phillip de Wet (2022), “South Africa has billions locked up in Russia. These are the companies with exposure”, *Business Insider South Africa* dated 24 February 2022, <https://www.businessinsider.co.za/south-african-investment-in-russia-from-naspers-to-barloworld-2022-2>, truy cập ngày 24/05/2022.
8. Kuzio, T & D’Anieri, P (2018), *The sources of Russia’s great power politics: Ukraine and the challenge to the European order*, E-International Relations, England.
9. Kuzio, T., Zhuk, S, I and D’Anieri, P (2022), *Ukraine’s outpost: Dnipropetrovsk and the Russian-Ukrainian war*, E-International Relations, England.
10. Lawler, Dave (2022), “Mapped: 87 countries condemn Russia’s invasion of Ukraine at the UN”, *Axios* dated 25 February 2022, <https://www.axios.com/un-security-council-vote-condemn-russia-98ff868e-6ee4-412e-b643-36e30061adb1.html>, truy cập ngày 10/3/2022.
11. Ogunjuyigbe, Oluwatosin (2021), “Does Nigeria have a revenue or spending problem?”, *Venturesafrica* dated 1 November 2021, <https://venturesafrica.com/does-nigeria-have-a-revenue-or-spending-problem/>, truy cập ngày 01/3/2022.
12. Ogunjuyigbe, Oluwatosin (2022), “How Russia’s invasion of Ukraine can impact African economies”, *Venturesafrica* dated 28 February 2022, <https://venturesafrica.com/how-russias-invasion-of-ukraine-can-impact-african-economies/>, truy cập ngày 01/3/2022.
13. Diệu Thúy, Xuân Quý và Duy Tiên (2022), “Lần ranh đỏ của Nga và lựa chọn từ Ukraine”, *Báo Vietnamnet* ngày 26/02/2022, https://vietnamnet.vn/vn/tuanvietnam/tieudiem/lan-ranh-do-cua-nga-va-lua-chon-tu-ukraine-818705.html?fbclid=IwAR1QP14PpDJD26_H2HXjGC-IOjCyc_UglmTJvsNEJci95jAbVxNBdtI3Xg#inner-article, truy cập ngày 01/3/2022.
14. Rédaction Africanews (2022), “Russia-Africa relations uncertain amid Ukrainian conflict”, *Africa News* dated 25 February

- 2022, <https://www.africanews.com/2022/02/25/russia-african-relations-uncertain-amid-ukrainian-conflict/>, truy cập ngày 01/3/2022.
15. Resnick, Danielle (2022), “What does the war in Ukraine mean for Africa?”, *Brookings* dated 25 February 2022, <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2022/02/25/what-does-the-war-in-ukraine-mean-for-africa/>, truy cập ngày 10/3/2022.
 16. “SA calls for Russian withdrawal from Ukraine”, *The Government of South Africa* dated 25 February 2022, <https://www.sanews.gov.za/south-africa/sa-calls-russian-withdrawal-ukraine>, truy cập ngày 10/3/2022.
 17. Smit, Sarah (2022), “Russia-Ukraine crisis sends oil prices soaring as South Africans face record fuel prices”, *Mail & Guardian Online* dated 22 February 2022, <https://mg.co.za/business/2022-02-22-russia-ukraine-crisis-sends-oil-prices-soaring-as-south-africans-face-record-fuel-prices/>, truy cập ngày 01/3/2022.
 18. Võ Minh Tập (2020), “Quan hệ Nga-châu Phi trong hai thập niên đầu thế kỷ XXI”, *Tạp chí Nghiên cứu Châu Âu*, số 6 (237), pp. 63-71.
 19. *The Citizen* (2022), “How Russia-Ukraine conflict could influence Africa’s food supplies”, *The Citizen* dated 25 February 2022, <https://www.thecitizen.co.tz/tanzania/news/business/how-russia-ukraine-conflict-could-influence-africa-s-food-supplies-3729662>, truy cập ngày 10/3/2022.
 20. Hoàng Anh Tuấn (2022a), “Sách lược của Tổng thống Putin nhìn từ ,thuyết hiện thực”, *Báo Tổ quốc* ngày 28/02/2022, https://baoquocte.vn/sach-luoc-cua-tong-thong-putin-nhin-tu-thuyet-hien-thuc-175394.html?fbclid=IwAR1OU-H9E-4_zIVnizrp6DcpMeyB3SmfRzd77vOlENavW0o-v4j_PdtGZcY, truy cập ngày 01/3/2022.
 21. Hoàng Anh Tuấn (2022b), “Những hệ quả từ “chiến dịch quân sự đặc biệt” của Nga đối với châu Âu và thế giới”, *Báo Tổ quốc* ngày 28/2/2022, <http://tvtv.toquoc.vn/nhung-he-qua-tu-chien-dich-quan-su-dac-biet-cua-nga-doi-voi-chau-au-va-the-gioi-4202228214187381.htm>, truy cập ngày 01/3/2022.
 22. UN (2022), “Russian federation announces ‘special military operation’ in Ukraine as security council meets in eleventh-hour effort to avoid full-scale conflict”, *The United Nations* dated 23 February 2022, <https://www.un.org/press/en/2022/sc14803.doc.htm>, truy cập ngày 10/3/2022.
 23. Wilczewska, A.P & Sakwa, R (2015), *Ukraine and Russia: people, politics, propaganda and perspectives*, E-International Relations, England.
 24. Yee, Vivian and Alami, Aida (2022), “In North Africa, Ukraine war strains economies weakened by pandemic”, *The New York Times* dated 25 February 2022, <https://www.nytimes.com/2022/02/25/world/middleeast/in-north-africa-ukraine-war-strains-economies-weakened-by-pandemic.html>, truy cập ngày 22/5/2022.